

Róma 9,30–10,21 — A hallástól a vallásig

1. Amit a textusról tudni kell – exegetikai megértés

A fenti bibliai perikópa a Rómaiakhoz írt levél egy nagyobb alegységének, a Róm 9–11 fejezetek része, amely Izraelnek, Isten választott népének a sorsát vizsgálja Pál korábbi fejtegetései értelmében. Ennek kapcsán pedig Izrael és a keresztyén teológia közötti különbséget taglalja, eszkatológiai kitekintéssel: mi lesz Izraellel? A Róm 9–11 fejezetei azonban alá vannak rendelve, és részét képezik Róm 1–11 nagy gondolatmenetének. Bizonyítékképpen erre nézve elég annyit mondani, hogy a 9–11. fejezetek szókincse számtalan ponton egyezik azzal, és így visszakapcsol ahhoz, amit a levélben korábban olvasunk, mintegy jelezve ezzel is a Róm 9–11 témájának kontextus-függőségét. A szöveg részleteinek az elemzése rendjén kétségtelenül döntő jelentőséggel bír annak a tudata, hogy a fenti perikópa csupán egy részlete annak a grandiózus retorikának, amely a maga egységében és teljességében képviseli az apostoli üzenetet. Az exegézisnek tehát számolnia kell a levél tágabb teológiai kontextusával, amelyre a következő alfejezetben visszatérek.

A perikópa körülhatárolása. A fenti ok miatt nincs könnyű dolgunk, ha az igehirdetés alapját képező textus korlátait keressük. Célszerűnek tűnik a Róm 9,30–10,21 egységet együtt olvasni, értelmezni.¹ A Róma 1–11 központi kérdése az, hogy hogyan lehet megtalálni azt az „igaz” státuszt (δικαιοσύνη *dikaíosziüné*), amely Isten eljövendő ítéletére való tekintettel az ember számára menedékjogot (σωτηρία *szotériá*) biztosít (lásd alább a teológiai összegzést). A Róm 9,30–10,21 ugyanerre a témára tekint, mégpedig úgy, hogy a δικαιοσύνη / σωτηρία *dikaíosziüné* / *szotériá* páros itt az Isten keresése-megtalálása szinonimájaként jelenik meg.

A perikópát kezdő Róm 9,30–32 és a záró 10,20–21 a keres-talál motívuma mintegy körülöleli ezt a szövegegységet és körülhatárolja a szöveg alaptematikáját. A kezdő és záró versek között azonban van egy teológiai szempontból rendkívül izgalmas feszültség. A perikópa elején az ember Isten-keresése a téma: Róm 9,30–32 szerint a népek nem keresnek, de találnak; Izrael keres, de nem talál. A Róm 10,20–

¹ Clark, *Romans*, 2,503–504; Moo, *Romans*, 554.

21 viszont Isten ember-kereséséről szól: az őt nem kereső néppel találtatta meg magát (vö. Ézs 65,1), illetve széttárta karjait Izrael felé, aki nem akart hozzá térni (vö. Ézs 65,2). Mindkét esetben az abszolút érthetetlen, a fonák, a paradoxon domborodik ki: Hogyan találhat az, aki nem keres? És hogyhogy Isten imádkozik Izraelhez (ezt jelenti ugyanis, hogy „széttárta karjait Izrael felé”)?

Szerkezeti felépítés. Az érvelő szöveg retorikai fordulatait, kulcspontjait, lényegét könnyebben áttekinthetjük akkor, ha röviden felvázoljuk a szöveg logikai szerkezetét.

1	Tézis (következtetés)	a népek nem kerestek, de találnak, Izrael keresett, de nem talált.
2	Kérdés Válasz Bizonyítás	Miért nem talált Izrael? Mert <i>nem hitből</i> keresett. a. Ószövetségi argumentum (a Prófétákból): Ézs 8,14 és 28,16: a botrányozás köve ott van Sionban, amelybe belebotlik, aki nem <i>hisz</i>. b. Ószövetségi argumentum (a Tórából): Igaz ugyan, hogy Mózes azt mondta, hogy a törvényt kell <i>cselekedni</i> (Lev 18,5), de a Tóra vége (záradéka) mégiscsak a <i>hitre</i> mutat (Deut 9,4 és 30,12-14), ami a szájjal és szívvel (tehát nem a cselekedettel) függ össze.
3	Következtetés (Újabb) bizonyítás	Tehát ha szájjal úrnak vallod Jézust és szívedben <i>hiszed</i> , hogy Isten feltámasztotta őt a halálból megtartatsz (σώζω szódzó passzívum). a. Ószövetségi argumentum (szívben <i>hisz</i>): Ézs 28,16: mindaz, aki <i>hisz</i>, nem szégyenül meg Megjegyzés: „Mindaz”, vagyis zsidó és görög egyaránt. b. Ószövetségi argumentum (szájjal <i>vall</i>): Jóel 3,5: aki kimondja (= segítségül hív) az Úr nevét megtartatik (σώζω szódzó passzívum).
4	(Költői) kérdés Bizonyítás	De hogy lehet vallani, ha nem <i>hisz</i> ... Visszafejtett logikai láncolat: mond ← <i>hisz</i> ← hall ← hirdet ← elküldetik Ószövetségi argumentum (a hirdetéshez): Ézs 52,7

Megjegyzés: De nem mindenki *hisz*, aki hallja.

Ószövetségi argumentum: Ézs 53,1

5	Következtetés	Tehát a <i>hit</i> ← hallásból van ← az pedig a krisztusi evangélium hirdetéséből.
6	a. Kérdés	Dehát a zsidók nem hallották (ἤκουσαν <i>ékuszán</i>)?
	Válasz	de igen
	Bizonyítás	Ószövetségi argumentum (az Írásokból): Zsolt 19,5
	b. Kérdés	Talán Izrael nem tudott róla (ἔγνων <i>egnó</i>)?
	Válasz	de igen
	Bizonyítás	Ószövetségi argumentum (a Tórából): Deut 32,21
		Ószövetségi argumentum (a Prófétákból): Ézs 65,1-2

A hit tematika, amellyel az argumentáció indít, az érvelés rendjén lépten-nyomon visszatér. Erre kétségtelenül szükség is van. Hiszen a kezdő és zárógondolat olyan paradoxonokat villant fel, amelyek alapvetően próbára teszik az emberi értelmet, s amelyeket nem lehet a pusztá racionalitás síkján magyarázni (vö. 7,21-25; 11,33-34). Jézus Krisztus maga egy nagy paradoxon. A Sionban elhelyezett kő (9,33) – amely nem más, mint a Messiás – eredeti ézsaiási kontextusa² szerint is egy ket-tősséget hordoz magában. Szó szerint is ezen áll és bukik minden. Az hogy áll vagy bukik egyetlen tényező dönti el: a hit. Az istenkereső ember és emberkereső Isten tematikán belül a hit kulcsfontosságú szerepével és forrásával foglalkozik itt az apostol.

Ugyanakkor formai szempontból paradoxnak tűnhet az a tény, hogy Pál az irracionális hit kérdésével egy érvelő, emberi logikára épülő tanítás keretében foglalkozik: kérdést vet fel, válaszol, argumentál, következtet. Hogy lehetne racionálisan megmagyarázni az irracionálist? A záradékban, Róm 11,33-34-ben expressis verbis ki is mondja, hogy nem lehet. De akkor mi történik itt?

A páli retorika emberi logikára épülő felvezetése valójában nem azt célozza meg, hogy a hitet érthetővé tegye. Az, ahogy Pál a hitet tartalmi szempontból definiálja abszolút irracionális: az Atya odaadta Krisztust engesztelő áldozatul, aki meghalt, de feltámadt és a mennybe ment, ahol most királyként uralkodik. Pál valójában nem a hit ezen tartalmi elemeit akarja bizonyítani. A logikus érveléssel mindössze az a célja, hogy rávilágítson arra, hogy Isten ezt a titkot már kijelentette a Bibliában. Ha valaki az apostoli igehirdetés fényében olvassa az Ószövetséget,

² Róm 9,33 itt két ézsaiási textust kapcsol össze: Ézs 8,14-t és 28,16-t. A „kő” motívum már az Ézsaiás ógörög (Septuaginta) és arám (Targum) fordításaiiban is messianisztikus értelmű, úgy ahogy Pálnál is.

akkor logikusan csak arra a következtetésre juthat, hogy mindez ott van a kijelentésben.³ Pál zsidó vitapartnerei számára elsősorban nem az észszerűség volt a döntő érv az evangélium mellett vagy ellen (hiszen az irracionális elem ott van az Ószövetségben is számtalan csoda formájában), hanem az, hogy az evangélium hogyan hozható összefüggésbe a szent könyvként tisztelt Bibliával. A logikus érvelés tehát abban játszik szerepet, ahogyan az apostol a bibliai szövegeket felhasználja az argumentációban. Ez magyarázza az ószövetségi idézetek sokaságát, illetve azt, hogy a különböző autoritással bíró gyűjteményekből (Tóra, Próféták) hozza az érveit.

Megjegyzések a szöveghez. A keresés nem minden, a buzgó keresés (ζηλος *dzélosz*) sem (10,2). S ezt Pál tudja a legjobban, aki maga is vak buzgósággal követte a törvényt, mígnem Isten megnyitotta szemeit (ApCsel 9). Izraelt saját keresése vakította meg abban, hogy észrevegye, hogy Isten keresi őt (lásd 19. vers: παραζηλώω *páradzéloo*).⁴ Már-már szinte paradoxonszerűen hangzik, hogy Izrael számára maga a Tóra, a Biblia (legalábbis annak az értelmezése) volt az akadály, hogy megismerje Istent. Nem hitből keresett – mondja az apostol. A nem hitből olvasott Biblia lett az akadály az Isten üzenetének a megértésében.

Pedig az az igazság, amit Izrael nem ismert fel, már a Tórában is ott van. A törvény vége Krisztus – mondja az apostol (10,4). Vitatott mondat, hogy a τέλος *telosz* itt „vég”⁵ vagy „cél”.⁶ Némelyek összekapcsolják a kettőt, és „végcél”-ről beszélnek (MBT 1992, SzIT 2003). Valószínűbbnek tartom, hogy itt a mózesi Tóra végéről, vagyis a záradékaról beszél. A következő versekből ki is derül, hogy a Deuteronomiumra, azaz a Tóra utolsó könyvére, annak is utolsó fejezeteiben rejlő „Krisztusra” történik utalás.

A páli érvelés szempontjából fontos tisztázni a Róm 10,5-6 közötti mondattani kapcsolatot. A szöveg logikája azt kívánja, hogy a γὰρ ... δὲ szókapcsolatot a „bár ... de...” formában értelmezzük: bár Mózes azt írta a törvényből való megigazulásról..., de a hitből való megigazulás így szól...⁷ Azaz: a mózesi út, amelyre Izrael hivatkozik, valóban meg van írva (Lev 18,5), ám maga a hitből való igazság (így

³ Moo, *Romans*, 550.

⁴ A 10,2 és 9 versek pont ezt a kettősséget érzékeltetik: Izrael buzgólkodik (ζηλος *dzélosz*) Istenért, Isten is buzgólkodik Izrael „mellett”, mintegy vele párhuzamosan (παρα-ζηλώω *páradzéloo*). A két keresés elhalad egymás mellett.

⁵ Lekkerkerker, *Romeinen*, 55.

⁶ Kálvin, *Rómaiakhoz*, 212; Clark, *Romans*, 2.519.

⁷ A γὰρ *gár* ilyen értelmezéséhez lásd 2 Thessz 2,7. Vö μὲν γὰρ *men gár* in Róm 2,25; 1 Kor 5,3. Lásd még Kruijs, *Romans*, 406.

megszemélyesítve, tehát nem Mózes mondja!) a törvény végén ennél többet mond:⁸ „Ne mondd a te szívedben: Kicsoda megy fel az égbe... kicsoda száll alá az alvilágba...” Az égbe felmenni Pál értelmezése szerint a mennybemenetelre utal, az alvilágra alászállni pedig a Krisztus halálát jelenti.⁹ Ez a Deut 9,4 és 30,12-14-ből összerakott idézet, amely ugyancsak a Tórából, annak végéről származik, nem a cselekvés, hanem a hit szerepét hangsúlyozza. A páli értelmezés alapján ugyanis a „ne mondd szívedben” (azaz ne gondold magadban, ne gondolkodj így) azt jelenti, hogy ne gondolj ilyeneket, vagyis ne légy hitetlen. Ne mondd, hogy a Krisztus mennybemenetele vagy halála nem történhetett meg. A Törvény záradéka tehát (s ilyen értelemben a végkövetkeztetése) implicite a hitre utal, sőt a hit fontosságát hangsúlyozza.

A Deut 30,12-14 idézete ugyanakkor beemel ide egy látszólag másodlagos témát: a szólást. Mindeztidáig csak a hit, mint belső meggyőződés állt a központban. Az ószövetségi idézetben a száj a szüntelenül ismételt Tórára utal, a szív pedig a bensőségességet jelenti. Ezt a kontextust Pál arra használja, hogy a hit bensőséges és publikus voltát egyaránt hangsúlyozza. Nem csupán a belső meggyőződés, hanem a nyilvános tanúságtétel, az evangélium továbbmondása is fontos. Fontos itt hangsúlyozni, hogy a keresztyén életformát az apostol a zsidóhoz hasonlóan nem csak a belső bizalomban, hanem a külső továbbmondásban is látja. A deuteronomiumi idézet alapján arra is rámutat, hogy a „szádban és szívedben” az evangélium közelségét is jelezi. Az evangéliumi üzenet nem elérhetetlen, nem megfoghatatlan, hanem közel van. A *ὁμολογέω* *homolgeó* kifejezésben a „hasonlóan mondani” gondolat rejtőzik. A hasonló, egybecsengő kettős irányú: egyrészt a szívben levő hit és a külső mondat közötti összhangot jelenti. Másrészt a hallott evangélium és a továbbmondott evangélium közötti összhangra utal.

A deuteronomiumi idézet értelmezése alapján a keresztyén hit tartalma a Krisztus feltámadása (pontosabban a Krisztus pokolra szállása és feltámadása) és Krisztus uralkodása (a mennyben van). Az apostol következtetése az (10,9), hogy ha ez a hit belső meggyőződéssé válik (ezt jelenti, hogy a szívben van) és kifelé megnyilvánul (ezt jelenti, hogy a szájban van), akkor tesz szert valaki az „igaz” státuszra és akkor menekül meg az ítéletnapon. A *σωθήσῃ* *szotészé* passzív formája (vö. 10,9.13) jelzi, hogy itt nem emberi cselekvés alapú a szabadulás / üdvösség,

⁸ Szemben pl. Kálvin, *Rómaiakhoz*, 213 értelmezésével. Kálvin szerint ez a mondat azt jelenti, hogy „Mózes nem azért adta nekik a törvényt, hogy ezt a cselekedetekben való bizakodáshoz kösse, hanem inkább Krisztushoz vezesse őket”. Valójában a Hegyi Beszéd tanításához hasonlóan itt is a mózesi tanítások értelmének a relativizálásáról van szó. Ha nem a Tóra végére gondol, sokkal kézenfekvőbb lett volna az ábrahám példát említeni a Tóra elejéről (vö. Róm 4). De az a tény, hogy a törvény ezzel is végződik, pont azt jelzi, hogy ebben csúcsosodik ki.

⁹ A páli értelmezés sajátos mivoltát már sokan szóvá tették (vö. Kálvin, *Rómaiakhoz*, 215).

hanem az ember szenvedő alanya annak, amit Isten végez el. A mai magyar nyelv számára ugyan szokatlanul hangzó „megtartatsz / üdvöztetsz” fordítás nemcsak célszerű, de teológiailag indokolt is ezen a helyen (lásd alább a teológiai elemzést). Hiszen a korábban kérdőre vont zsidó aktivizmus üdvszerző szemléletével szemben ez az Isteni aktivitást hangsúlyozza.

Ezt a Tórára épített következtetést két újabb ószövetségi argumentummal támasztja alá. Az első szöveg 10,11 a korábban már idézett Ézs 28,16-ból a „hit” elemre reflektál. Mintegy mellékes megjegyzésként jön be a 12. vers. A bibliafordítások nem tulajdonítanak kellő figyelmet annak, hogy Róm 10,11 ézsaiási idézeténél nyomatékosít egy fontos kifejezést: „mindaz, aki (πᾶς ὁ πᾶς hó) hisz benne...”.¹⁰ Ez a kifejezés Ézs 28,16 Septuaginta szerinti fordításából hiányzik. Pál retorikájában viszont különösen fontos szerepet tölt be. Hiszen a „mindaz” Pál értelmezése szerint a zsidókat és a pogányokat is jelenti. Ez a „mindaz” indokolja azt, hogy „nincs különbség”, amelyet a Római levél amúgy több más összefüggésben is említ (vö. 1,18; 2,11; 3,9.22). Az ítélettel zsidónak és nem zsidónak szembe kell nézni, zsidó és nem zsidó bűn alatt van, és zsidó és nem zsidó hit által válhat igazzá az ítélet napján. Nincsenek külön utak Istenhez.

A második argumentum Jóel 3,5-ből vett idézet, amely a korábbi következtetés „szájjal vallja / kimondja” elemhez kapcsolódik. Jóel 3,5 ugyan nem a vallástételről szól. Viszont az Úr nevének segítségül hívása (ἐπικαλέω *epikáleó*) itt is a korábbi vallástételhez (ὁμολογέω *homologeó*) hasonlóan egy verbális megnyilvánulást jelöl. Ráadásul Pál értelmezésében ez is egy eszkatológikus textus, amely az eljövendő harag napját vetíti előre, amelyre a Római levél is reflektál.

A Deut 30-ból levont konklúzióhoz hasonlóan a jóeli idézet is implicite egyfajta következtetés is (10,9 és 13 egyaránt a megtartatásról – σῶζω *szódzó* passzívum – szól). Ha viszont a segítségkéréshez hit kell, honnan származik a hit? A hit úgy jöhet létre, hogy valaki hallja az evangéliumot. A szóbeli tanítás az ókori zsidóságban kétségtelenül fontos szerepet töltött be. A Deuteronomium gyakran hangsúlyozza, hogy a szabadulás történetét el kell mondani az utódoknak. Pál az örömhírnöki szolgálatot is ószövetségi példával (Ézs 52,7) igazolja. A hallás előfeltétele a hitnek. Hit csak a prédikálás révén alakulhat ki. Az apostol és a keresztyén gyülekezet számára ez a legfontosabb küldetés: részt venni Isten munkájában, amely konkrétan azt jelenti, hogy hirdetni az örömhírt.

Hitet csak hallás révén lehet szerezni. De nem minden hallásból származik hit. A keresztyén misszióknak ez a paradoxona: miközben egy isteni megbízatást teljesít, annak tudatában kell végeznie ezt a szolgálatot, hogy nem mindig lesz sikere.

¹⁰ Vö. Clark, *Romans*, 2.531; Kruise, *Romans*, 411.

De csoda-e ez, ha ezzel a módszerrel még Isten sem érte el mindig a célját (vö. Róm 10,16.21)?

2. A perikópa megértése – teológiai összefüggések

Mint fentebb szó volt róla, Róm 9,30–10,21 szövegét nem lehet függetleníteni attól a nagyobb kontextustól, amelyben megjelenik. Hogyan illeszkedik e perikópa szemlélete a levél egészének argumentációjába? A Rómaiakhoz írt levél teológiai része (Róm 1–11) alapvetően egy jól körülhatárolható, eszkatológiai kitekintésű kérdést vizsgál, amely röviden így foglalható össze. Az egész emberiségnek Isten eljövendő haragjával kell szembe néznie (1,18; 2,16). A világ efelé az ítéletnap felé halad.¹¹ Ettől az ítélettől való megmenekülés, megszabadulás a σωτηρία szotériá (régies magyar szóval: üdvösség) (vö. 5,9).¹² Ezt az isteni ítéletet csak az igazak élik túl. A nagy kérdés, a Római levél alapvető kérdése tehát az, hogy hogyan lesz valaki igazzá, hogyan tesz szert az igaz státuszra, amit a levél a jól ismert δικαιοσύνη *dikaioσύνη* kifejezéssel ír körül? Minden, ami a levélben előjön, ennek a kérdésnek egy-egy mellékvágánya.

Ez az eszkatológikus perspektíva tehát abszolút nem mellékes elem, mint ahogy az sem, hogy ebben a kitekintésben alapvetően egy jogi kontextussal állunk szemben: van bíró, vádlott, vétség, törvény, ítélet, felmentés. A világ úgy ér véget, mint egy nagy törvényszéki tárgyalás. A tulajdonképpeni cél, az „igaz” státusz eléréséhez a Római levél két utat vezet fel: a hagyományos zsidó szemléletet és Pál sajátos szemléletét. A klasszikus zsidó szemlélet szerint akkor igaz valaki, ha a törvény szerint él, ha betartja mindazt, ami le van írva a Tórában. És itt jelenik meg a páli teológia zseniálisan újszerű látása: „A törvény cselekvése révén senki sem fog megigazulni. Ugyanis a törvény nem azért van, hogy eldöntsék, hogy ki az igaz, hanem azért, hogy eldöntsék, hogy ki a bűnös (vö. 3,20).¹³ A való életben is a

¹¹ Ez a végítéletre való előkészület apokaliptikus látása meghatározza a Krisztus korabeli zsidóság egész világszemléletét (legalábbis alapvetően jelen van a mérvadó farizeus-kegyességben, de Qumránban is). A „messiás” megjelenése is gyakorlatilag az efelé a végítélet felé tartó események sorának volt az egyik megelőző mozzanata. Valójában tehát az újszövetségi szemléletben sem a messiás-kérdés a végső kérdés. Az egykori farizeus, Pál apostol a nem zsidó hallgatóság számára is ezt az apokaliptikus végítéletet tűzi ki prédikációja végső üzenetévé, ahogy ezt kiválóan érzékelteti a paradigmatisz athéni beszéd is (vö. ApCsel 17,31): Isten rendelt egy napot, amikor megítéli ezt a világot, s az emberiség célja, hogy felkészüljön erre a napra. És ezen a ponton jön be a Krisztus-kérdés.

¹² Mivel azonban erre a majdani szabadulásra most kell felkészülni, most lehet szert tenni, ezért a σωτηρία szotériá kifejezésnek van egy kettős idői értelme: már most a hívőké, ami valójában csak akkor, az ítéletnapon fog érvényesülni (Róm 11,11; 13,11).

¹³ Ez az értelem általában elsikkad a Róm 3,20 fordításaiban. Lásd Revideált Károli (1908), Káldi Neo-Vulgáta (1997), Szent István Társulat (2003), sőt a Magyar Bibliatársulat fordításának

törvény a cselekvési *határokat* rögzíti, nem a lehetséges cselekvési formákat (ami egyébként lehetetlen is). A törvényből tehát annyit lehet megtudni, hogy ki a bűnös. De az „igaz” státuszt nem lehet a törvény előírásainak teljesítése alapján megszerezni.

Miért nem? Hát ha valaki nem vétkes, akkor az értelemszerűen nem igaz? Pál szerint nem. Itt Pál tulajdonképpen egy olyan elemet vesz be az érvelésbe, amely alapvetően ószövetségi gyökerű. Az ószövetségi bűnértelmezésben van egy *jogi*, cselekvéshez kötött bűn-koncepció, amelynek értelmében a bűn egy tettelesen elkövetett vétség. De van egy másik bűn is, amely nem feltétlenül tettez, hanem inkább státuszhoz kötött. Ez utóbbi egy olyan állapot, amely az embert alkalmatlanná teszi arra, hogy a szent Istenhez közeledjen, áldozatot mutasson be. A jogi bűnértelmezésen (törvényszegés) túl ez egy *kultikus* bűnértelmezés.¹⁴ Egy tettelesen elkövetett vétség rendezéséhez az ószövetség szerint nem csak az tartozott, hogy a vétkes visszafizeti az okozott kárt, hanem a „rendszer” akkor állt helyre, ha ezután a vétkes engesztelési áldozatot mutatott be. Ez utóbbi révén szerezte vissza azt a kultikus értelemben vett szent státuszt, amely révén ismét a kultuszi közösség része lehetett. Tehát a bűn több, mint törvényszegés, ezért az igazságosság is több, mint törvénytisztelet.

Az hogy Pál szemléletében az igazságosság kérdése nem csupán jogi fogalom, hanem összekapcsolódik a szentséggel is, az is igazolja, hogy a Krisztus-hívó igaznak nyilvánított gyülekezetet „elhívott szenteknek” (vö. szent = elválasztott) nevezi (Róm 1,7). Ezzel magyarázható tehát az „igaz” értelmezése kapcsán a zsidó legalizmus és páli szemlélet különbözősége. Az „igaz” státuszt csak Krisztus engesztelő áldozata, tehát egy kultikus cselekvés révén lehet elérni. Nem a törvény teljesítése, hanem ez az áldozati aktus az, amely valakit a *δικαίος dikaios* állapotba juttat, abba tudniillik, amely révén elkerülheti az ítéletet a harag napján.

Pál szerint Krisztus áldozata óta a *δικαιοσύνη dikaiosüné* független a törvénytől (3,21). S mivel ezt az áldozatot Krisztus hajtotta végre, nem beszélhetünk aktív értelemben az ember megigazulásáról, igazzá válásáról (a törvény megtartása révén), csak igaznak nyilvánításról. Nem véletlen, hogy ilyen összefüggésben a *δικαίωω dikáioó* „igaznak lenni” kifejezést a Római levél passzív igemóddal jelöli

szövege sem egyértelmű (1992, 2014). A legkézenfekvőbb értelmezés ezen a ponton a Veritas Károli-revizíója (2011).

¹⁴ Ide kapcsolódnak pl. az ún. tisztasági törvények, amelyek kultikus értelemben „vétkesnek” minősítettek valakit akkor is, ha az tettelegesség okán nem vonható felelősségre. A bűn tehát nemcsak a tettelegességhez kapcsolódik. Pál szerint a halál (a bűn zsoldja) a törvénytől függetlenül is szedte áldozatait (Róm 5,12-14), a törvény megjelenése a maga részletességében csak a bűnt (értsd: számonkérhetőséget) gyarapította.

(3,28; vö. 4,3.22).¹⁵ Mivel ezt az áldozatot Isten maga mutatta be az ember helyett, ezért ez az esemény a kegyelem (χάρις *chárisz*) megnyilvánulása is.¹⁶

A páli felvezetésben itt jön be a hit gondolata. Az igaz státusz eléréséhez nem a törvény, hanem a Krisztus áldozata az út. Az áldozatot ez esetben nem az ember hozza, ahogy az az Ószövetségben rendszerint történt. Viszont a bibliai világ- és kultuszszemlélet értelmében ahhoz, hogy érvényes legyen az áldozat, ki kell alakulnia valamilyen kötődésnek az áldozat és az Isten előtti igaz státuszt kereső ember között. Ennek módja Pál szerint a hit. A hit az a kötődés, amely révén az embertől függetlenül történt áldozat Isten előtt mégis az ő áldozata lehet. A hit révén tulajdoníttatik az igaz mivolt az embernek. Ezt az elvet Pál kivonja a zsidó partikularizmus korláta alól, és különböző érvek alapján bizonyítja, hogy zsidóra és görögre (vagyis nem zsidóra) egyaránt érvényes (3,22; 4,3).¹⁷

Röviden összegezve Pál teológiájának a lényegét azt mondhatjuk, hogy nem az az igaz, aki nem bűnös (a törvény szerint),¹⁸ hanem az az igaz, aki hisz Jézus Krisztusban, azaz konkrétan abban, hogy Krisztus áldozata elhozta számára azt a váltást, amely révén igaznak nyilvánított emberként állhat meg Isten előtt.

Közismert, hogy a reformátori hitvallások egyik alapdokumentuma a Római levél. A bűn kérdésében azonban még ezek az iratok is csak részben veszik át a páli teológia fent említett szemléletét. A Heidelbergi Káté bűn-értelmezésében pl. a bűnt nem annyira a szentség kérdésének az összefüggésében tárgyalja, mint inkább az ún. „eredendő” (született, természet szerinti) bűn összefüggésében (5., 7. KF), s akkor is a tettelesen elkövetett bűnökre gondol (11. KF). A páli szemlélettel közelebbről egybecseng az igaz hitről (21., 65. KF) és a megigazulásról (59-61. KF) szóló tanítás.

A fenti bibliai szemlélet saját korunkhoz való teológiai kötődése két ponton elgondolkodtató. (1) Egyrészt az egész Római levél felvezetéséből egyértelmű, hogy a végső perspektíva, amely az egész keresztyén hitet és életet meghatározza *eszkatológikus* jellegű. Vagyis: mindaz, amit Pál tanít abból az alapvető váradalomból származik, hogy Isten rendelt egy napot, amelyen számadásra hívja ezt az egész

¹⁵ Ugyanez érvényes a σωζω *szódzó* „megmenekül, üdvözül” ígére is (vö. Róm 10,9.13).

¹⁶ A kegyelem nem a „könyörület”, hanem az „adás” értelmében. Ti. ő adta az áldozatot. Ez azt is jelenti, hogy a törvény és az evangélium nem egymás ellentéte, mert nem ugyanarról szól. A törvény a bűnről szól, s mint ilyen továbbra is megvan a jelentősége. Az evangélium a megigazulás módjáról beszél, amely feltételezi az előbbi.

¹⁷ Korábbi értelmezési kísérletektől eltérően úgy vélem, hogy a páli gondolatvezetésben a hit valóban az emberi tényező, és nem a Krisztus hűségét jelzi. Azaz az engesztelő áldozat azokra nézve teremt esélyt az igazságtételre, akik azt hitben magukévá teszik.

¹⁸ A témát az Újszövetség több más története is érinti, más szempontból. Pl. azok a jézusi példázatok és tanítások, amelyek a törvényt relativizálják az irgalmassággal szemben (irgalmas samaritánus, gazdag ifjú, stb.).

világot. A keresztyén hit tehát nem ideiglenes, erre a világra néző célokat szolgál. Nem a világ békéje, az emberek közötti jó viszony, a személyes földi boldogulás gondolata vezeti. A keresztyén ember arra készül, hogy Istennel találkozzék. Minden, amit tesz, és ahogy él, ennek tudatában kell, hogy történjen. Ez az eszkatológikus perspektíva gyakran elsikkad a kortárs keresztyén diskurzusban, igehirdetésben is. (2) Másodszor, a páli bűn- és váltság-szemlélet is alapvetően szembe megy azzal a napjainkban is gyakran hangoztatott „népi” felfogással, amely az ember Isten előtti tisztaságát, igaz mivoltát úgy értelmezi, hogy igaz vagyok Isten előtt, mert nem vétettem Isten parancsa (pl. a Tízparancsolat) ellen. Ennek az egyházi körben is nem ritkán hangoztatott „népi teológiának” kevés köze van ahhoz, amiről fentebb szó volt. Ott ahol hiányzik a bibliai bűn- és váltság-szemlélet a Krisztus engesztelő áldozata evangéliumának és az ehhez kapcsolódó hitnek a hirdetése magától értetődően nem lehet olyan megragadó, mint amilyennek az apostol szánta. A hit evangéliumának a retorikája csak ott érhet célba, ahol sikerül ehhez megteremteni az előfeltételeket is. Azaz sikerül tisztázni, hogy pontosan miért rendkívüli a páli üzenet.

3. Prédikációvázlat

Pál apostol Rómaiakhoz írt levele a keresztyén egyház számára alapidokumentum. Nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy Pál apostol alkotja meg azt az elvi keretet, amelynek az evangéliumokban levő példázatok, csodatörténetek és etikai tanítások a gyakorlati feldolgozását hozzák.

A Római levél tanító jellegénél fogva egy nagy érvelő eszmefuttatásnak tűnhet. S azok, akik az irracionális bizalmi tényezőt, vagy az etikai gyakorlatiasságot keresik a Bibliában, hamar napirendre térnének fölötte. Inkább olvassák a levél 12. és következő részeit, ahol Pál már egészen konkrét etikai és gyakorlati kérdésekről beszél. Ugyan miért kellene különösebb figyelmet szentelni ennek a gondolatnak: Ha száddal úrnak vallod Jézust, és szívedben hiszel, megtartatsz. S mi van ebben a mondatban, hogy: A hitre az evangéliumhirdetés hallgatása révén lehet szert tenni.

Hogy e mondatok mögött valami rendkívüli felismerés rejlik, az kétségtelen. Ez a levél volt az, amely nemcsak abban segített, hogy Szent Ágoston élete radikálisan megváltozzon, s hogy Luther ráleljen a régen keresett kegyelmes Istenre. A személyes találkozásokon túl a páli evangélium egy olyan lavinát indított el, amely a reformáció korában fölforgatta az egész egyházat és világot. Valami különös erő rejlik ebben az első rálátásra nagyon elvinek tűnő evangéliumban.

Nem véletlenül. Lehet, hogy nem mindig tudatosan bennünk, de a gyakorlati döntéseinket, lépéseinket, tetteinket, azt ahogyan élünk, ahogy egymáshoz és önmagunkhoz viszonyulunk egy gondolkodási rendszer, egy ideológia, egy életelv határozza meg. Alapvetően minden viszonyulás mögött valamilyen életfilozófia áll. Ez az elv a magunk számára logikus, meggyőző. Olyannyira a miénk lehet, hogy intuitív módon, spontánul is azt követjük, aszerint élünk, ennek megfelelően reagálunk. Ha hiszel abban, hogy a megbocsátás segít továbblépni egy adott helyzetben, akkor keresni fogod a lehetőségét annak, hogy megbocsáthass. Ha hiszel abban, hogy a szeretettel való viszonyulás többet ér a durva beszólásnál, akkor előbb utóbb beépül ez a viselkedésedbe, az emberekhez való viszonyulásodba. Ha hiszel abban, hogy felelősséggel tartozol és el kell számolnod Isten előtt mindenért, amit teszel, ez meg fogja határozni azt, ahogy a mindennapjaidat éled. Ha másban hiszel, akkor annak megfelelően fogsz élni. Mert minden cselekvés mögött egy elv, egy hit rejtőzik. Tudatosan felismert és megélt hit, vagy nem tudatosult belső meggyőződés.

A Római levél 12. és következő fejezetei beszélnek konkrétan arról, hogy mit jelent a keresztyén hitet gyakorlatban megélni, hogy miért más az, aki keresztyén, ahhoz viszonyítva, aki nem az. De ennek a gyakorlati útmutatásnak az elvi alapjai, a rációja a megelőző 11 fejezetben rejlik. Enélkül az egész gyakorlati útmutatás a levegőben lógna. Olyan lenne, mintha egy könyvnek csak egy részletét ismernénk, amiből nem valószínű, hogy rekonstruálni tudjuk a teljes képet. Mert ugyan honnan érthetné meg, és hogyan értene egyet valaki azzal a gondolattal, hogy „áldjátok azokat, akik üldöznek titeket” (Róm 12,14)? Vagy „ha éhezik ellenséged, adj ennie”, s „ne álljatok bosszút magatokért”, hanem „győzd le a jóval a rosszat” (Róm 12,19-21)? Ugyan hogyan jutna el a biológiai túlélésre hangolt ember addig, hogy ezt meg is valósítsa, hacsak valaki meg nem győzi őt arról, hogy milyen ráció mentén indokolható és elfogadható ez a magatartás. Ide elvek kellenek, meggyőződés kell, lelkület kell, hit kell.

1. Szívvel hiszünk

Pál azt mondja, hogy már a Tóra is, azaz a zsidóság (és az abból kinövő keresztyén-ség) alapidokumentuma is végső soron ebben csúcsosodik ki, arra a következtetésre jut, hogy a szívbeli hit és annak megvallása az, amely az üdvösség kulcsa (lásd az exegetikai részt).

A hit itt nem arra vonatkozik, hogy „hiszem, hogy van Isten”. Ez a bibliai szövegek esetében axióma, sehol nem cél ennek a bizonyítása. A hit nem is csak annyit jelent, hogy „hiszem, hogy Isten megítéli a világot”. Azok számára, akiknek a Római levél íródott, akikkel Pál apostol vitába szállt ez a gondolat ugyanúgy

megkérdőjelezhetetlen volt. A hit tartalma itt konkrétan erre vonatkozik: „hiszem, hogy az Atya Jézus Krisztust feltámasztotta a halálból, aki felment a mennybe és ott királyként uralkodik”. Ez volt az a konkrét tartalom, amely abban a világban nem volt magától értetődő. Pedig az apostol érvelése szerint, a mindenki által várt nagy végítéletben ezen a hiten áll vagy bukik minden.

Ez a tartalom ma már olyannyira közhelynek tűnik számunkra, hogy fel sem kapjuk a fejünket. De valóban közhely? Mit is jelent ez? A Krisztus munkájának a legfőbb jelentőségét Pál nem abban látja, hogy Jézus mester sok szép és egzotikus dolgot tanított, miközben itt járt a földön. A Krisztus-esemény legfontosabb hozadékanak nem is annyira az Úr tanítását, mint a Krisztus halálát tekinti, annak engesztelő, feloldozó jellegét. Krisztus meghalt a mi bűneinkért, és feltámasztatott azért, hogy igazak legyünk Isten előtt, megmeneküljünk az ítélet napján, üdvösségünk, azaz szabadulásunk legyen.

Szívvel hisszük ezt – mondja az apostol. Közismert, hogy a szív a bibliai gondolkodásban az ember központja, a processzor, egyszerre az értelemnek és az érzelemnek a székhelye. S ilyenként a hit az értelem és érzelem tényezőket is magában foglalja. A bibliai hit-fogalomban mindenek előtt a „bizalom” tényező a hangsúlyos: hinni azt jelenti, hogy megbízni valakiben (vö. 1 Móz 15,6; Ézs 7,9; Hab 2,4). A Krisztus feltámadásában és mennyei uralkodásában való bizalom pedig elképesztő erőket szabadíthat fel az emberben. Az Isten és ember között egy bizalmi viszony van, egy bizalmi légkör van. Nem kell különösebben indokolni azt, hogy mennyivel másabb úgy élni egy kapcsolatban, egy közösségben, egy társadalomban, hogy jelen van ez a bizalmi szál. Milyen más az, ha nem azt kell keresni, hogy a másik hol akar becsapni, vagy túljárni az eszemen.

A Római levélben Pál apostol egy teljesítmény-elvű szemlélet ellen emel szót. Nem sokban különbözik ez attól az ideológiától, amelynek nem vallásos formáit a saját világunkból is ismerjük. Ha jól teljesítesz, fennáll a lehetősége annak, hogy igaz leszel Isten előtt. Ha kifizeted a tartozást, helyreáll a rend. Ez a szemléletmód viszont alapvetően destruktív, kényszeres. Nem produktív társadalmi szempontból, de egyéni szempontból sem. Mert ebből teljesítmény-kényszer, megfelelési kényszer származik. Ha sikerül, akkor önteltséghez vezet. Ha nem sikerül, akkor megjelenik az önbecsület hiánya, a kudarc, a depresszió. Mennyivel másabb annak a tudatában élni, azzal a bizalommal élni, hogy elfogadott vagyok Isten előtt! Milyen más következménnyel jár, ha Isten iránt nem az adósság visszafizetésének a kényszere, hanem az adósság elengedésének a hálája kötelez!

2. Szájjal teszünk vallást

A fentiekkel talán kevésbé vitatkoznánk, annál inkább viszont Pál következtetésével: szájjal teszünk vallást, hogy megtartassunk. A „vallástétel” itt többértelmű. A szöveg összefüggése alapján vonatkozik a bizonyágtételre (a kimondott hitre), de a hirdetett evangéliumra, sőt az Isten imában való segítségül hívására is. Akárhogy értelmezzük, a lényeg az, hogy a szívbeli, bensőséges, személyes vonatkozáshoz társul itt a nyilvánosság gondolata. A keresztyén öntudat nyilvános felvállalása, amely egybecseng a hallott evangéliummal (az evangéliumi hagyományhoz való kötődés), de egybecseng a szívvel is (azaz meggyőződés alapú hit) (lásd fentebb a ὁμολογέω kifejezést).

Privát ügy-e a hit? Különösen a magyar fül számára tűnhet furcsának ez az egészen divatos kérdés. Hiszen a „vallás” szavunk etimológiailag is a verbálisan megvallott belső meggyőződésre, sőt a bizonyágtételre utal. Mi tagadás, nem nagyon passzol ez a mai világunkba. A hétköznapi életből számtalan példáját látjuk annak, ahogy különböző szervezetek, ideológiák a hit nyilvánosságát megpróbálják korlátozni (vö. vallási jelek, pl. kereszt-szimbólumok eltüntetése, a „keresztyén Európa” ideológiájának fel nem vállalása alkotmányi szinten, stb.). Politikai vagy társadalom-filozófiai szempontból lehet, s kell is vitázni az ilyen jellegű rendeletekről. Egyházi vonalon nem is késik a vonatkozó kritika akkor, ha valamely politikai formáció ilyen rendeletekhez folyamodik. Azonban a probléma bagatellizálása nélkül úgy gondolom, hogy a Krisztus egyháza szempontjából nem az a legjelentősebb kérdés, hogy ott-e a látható szimbólum valamely világi / állami intézményben, okiratban, hogy jelen van-e a mondat az alkotmányban. Számtalan sokkal előbb és dinamikusabb módja van annak, hogy az egyház, vagy a keresztyén ember tudomására hozza a világnak, hogy ő Krisztus követője. Azok a látható szimbólumok, amelyeknek eltűnését fájdalommal nyugtázzuk, gyakran pótló eszközök gyanánt szolgálnak ott, ahol az egyház, Krisztus szolgája nem tudja, vagy nem akarja a hitnek azt a nyilvános formáját megélni, amelyre viszont lehetősége lenne, amelynek nem lenne akadálya, amelyet sem alkotmány, sem más világi rendelet nem akar megtiltani neki.

Mered-e vállalni a hitet a nyilvánosság előtt? Izrael szabadulás- és vándorlásélménye nem maradhatott magánügy. Tovább kellett adni az utódoknak, és hirdetni kellett a föld határáig.

3. A hit hallásból van

Az egyetlen menedéket nyújtó hitre úgy lehet szert tenni, hogy hallgatjuk és meghalljuk az evangéliumot. Ez a kijelentés nemcsak a hit forrását jelöli meg (honnan származik?), hanem minősít is: az igazi hit az, amely az evangélium hallásából

táplálkozik. Róm 9,8 szerint Ábrahám igazi fiai azok, akik „az ígélet gyermekei”. A görög szövegben az ígélet (ἐπαγγελία) kifejezésben visszacseng az evangélium hirdetésének szakszava a Róm 10,15-ből (εὐαγγελίζω). A hívő Ábrahám igazi utódai, az ígélet gyermekei azok, akik hallják és hallgatják az evangéliumot.

A hallgatás, a figyelés a bibliai terminológiában a tanítványság alapjellemezője (Ézs 50,5). A feltámadás eleve egy olyan esemény, amelynek nem voltak szemtanúi. Még a tanítványok, vagy a Jézus közvetlen közelében élő, számára kedves személyek sem látták azt, ahogy az Úr feltámadt. Az evangélium központi üzenete eleve egy olyan esemény, amelynek nem voltak emberi szemtanúi, s amely a kezdet kezdetétől hallomás útján terjedt. Előbb az angyalok, az első hírnökök mondták el némelyeknek, s utána eljutott a hír a tanítványi csoporthoz is. Amit látni lehetett nem a feltámadás, hanem az üres sír volt. Önmagában elgondolkodtató, de többféleképpen is értelmezhető tapasztalat. Valójában a hallott evangélium volt az, amely a tanítványokban a helyére tette a dolgokat.

A hit az evangélium hallásából származik. Nem a látásból. A Szentírás számtalan formában hangsúlyozza, hogy a hallás sokkal feljebbvaló a látásnál. Különösen nyomatékosan kerül ez előtérbe a János evangéliumában, ahol a látható jelek csak megerősítik a hitet ott, ahol ez már hallás nyomán kialakult, de nem a látás szüli a hitet (vö. Jn 12,37; lásd még Zsid 11; Róm 8,24). A hit bizalom, amely természeténél fogva előzékeny, de amelynek alapja a megismerés: Isten, aki képes arra, hogy megcselekedje, meg is cselekszi, az ő ígérete szerint.

A hallás ugyanakkor a bibliai szóhasználatban a percepció, a valóság érzékelésének, észlelésének egyik formája. Azáltal hogy az apostol a hitet a hirdetett ige meghallására szűkíti tulajdonképpen az igazsághoz való hozzáférés *korlátairól* is beszél. Ez az, amiről tudunk. Részleges a tudásunk, a valóságról való ismeretünk. De ez is elég ahhoz, hogy valaki eljusson a hitig.

Miről árulkodnak a templomlátogatási statisztikák? És miről árulkodnak az ígehirdetések? Az apostol tökéletesen tisztában van azzal, hogy az evangélium hirdetése, még ha tisztán hangzik is, nem varázsszer: vannak akik nem figyelnek Isten hívására, akik nem hallgatják meg az Isten imáját (vö. Róm 10,21). Ez a kettősség a hívő ember számára kijózanító, de ugyanakkor lelkesítő is. Nincs más, rejtélyes módszer, mint hitelesen hirdetni az evangéliumot, s könyörögni azért, hogy ennek nyomán Isten lelke hitet ébresszen mindazokban, akik ezzel az üzenettel szembesülnek.

4. Példák, képek, szemelvények

Bibliai illusztrációk: 1 Móz 15,1-6; Ézs 7,1-9; Mk 2,1-12; Jn 12,34-43; ApCsel 9,1-30; Zsid 11.

Kapcsolódó kérdések és válaszok a Heidelbergi Kátéból: 20-22; 61; 65-67.

5. További szempontok az istentisztelet alakításához

Lekció. Az összefüggő perikópa textusnak hosszú. Lekció gyanánt viszont fel lehet olvasni a teljes Róm 9,30–10,21 szövegét. Az igehirdetés alaptextusául lehet választani a 9-10. és 17. verseket. A fenti prédikációvázlat is erre a három versre fókuszál.

Imádság. Az imádság rendjén nem maradhat el a fohász a fogvatékkal élőkért sem. A „hit hallásból van” értelemszerűen a hallássérültek sorsára is irányítja a gyülekezet figyelmét. Az evangélium számukra is hozzáférhetővé kell, hogy váljon. A fentiek értelmében a hallás-motívum elsősorban a korlátozott tapasztalatszerzést jelenti.

Énekek. Az egyházi énekeskönyvekben a hit gyakori téma. A liturgikus istentiszteletet keretbe foglalja például ha kezdőénekként a 348. ének 1-3 verseit énekeljük, záróénekként pedig ugyanennek az éneknek a 4-5. verseit. Isten múltbeli tette, a korábbi hittapasztalat (1-3 versek) felkészít a templomi istentiszteletre. A templomból való elmenetelkor pedig a jövőre nézve a hit és bizalom megerősítésére szolgál ez a múltbeli tapasztalat (vö. 4. vers: „hited tőle mit várhat”). Az 5. vers ráadásul a hit megvallásának a mozzanatát is tartalmazza (vö. „róla tégy hitvallást nyelvem”). Az igehirdetés témájához kapcsolódnak még a következő énekek: 384 (Hozzád jövök ó Mesterem); 392 (Mindenek meghallják); 403 (Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege); 425 (Hinni taníts, Uram); 434 (Szólsz hozzám, Istenem).

6. Felhasznált irodalom

Bruce, F. F. *Romans*. Tyndale New Testament Commentary. Grand Rapids, MI: Eerdmans 1985.

Cranfield, C. E. B. *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*. London: T&T Clark 1979, 2. köt.

Kálvin János. *A Rómaiakhoz írt levél magyarázata*. Budapest: Kálvin Kiadó 1992.

- Kruise, Colin G. *Paul's Letter to the Romans*. Pillar New Testament Commentary. Grand Rapids, MI: Eerdmans 2012.
- Moo, Douglas J. *The Epistle to the Romans*. New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids, MI: Eerdmans 1996.
- Lekkerkerker, A. F. N. *De Brief van Paulus aan de Romeinen II*. Prediking van het Nieuwe Testament. Nijkerk: Callenbach 1980.